

דרישבוני

פרשת כי תצא, תשע"ח, מספר 1283

אשת יפת תואר ורות המואבייה

יונה בר-מעוז

המוחלטת של העבד באדונו מביאה לכך, שהעבד עשוי לאמץ את דפוס החיים של אדונו גם מרצון. מזמן חז"ל יש לנו דוגמאות לעבדים שספגו לקרבם את רוח הבית שבו שירתו, עד שהיו לסמל ולדוגמה. כאלה הם טבי, עבדו של רבן שמעון בן גמליאל דיבנה,⁴ ואמתו של רבי יהודה הנשיא.⁵ לכן סביר, שהשבוייה, העולה ממעמד שפחה לגברת, תעבור בקלות וכמעט בלי משים גיור מלא.

לעומת זאת, סיכווייה של רות המואבייה להיכלל בעם ישראל היו מלכתחילה קלושים ביותר. בועז יכול היה לשאת את רות רק משום שבימיו נתחדשה פרשנות הלכתית נועזת לאיסור המודגש מאוד: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דב' כג:ד).⁶ ברור מפשטו של הסיפור, שלפני נישואי בועז ורות לא נהגו בעם ישראל להתחתן עם מואביות (בני נעמי עשו זאת בהיותם מחוץ לגבול ישראל, ובניתוק מחברת בני ישראל). אנשי בית לחם לא ראו כל אפשרות לכלול את רות בקהלם. ולכן, במפגש הראשון עם נעמי החוזרת משדה מואב, הנשים מתעלמות כליל מנוכחותה של רות, והנער הממונה על הקוצרים של בועז מציג אותה כ"נערה מואבייה היא השבה עם נעמי משדי מואב" (רות ב:ו), למרות עשר שנות נישואיה עם בנה של נעמי (שם א:ד). גם הגואל הראשון, לפני בועז, ששמח מאוד לקנות את השדה שמוכרת נעמי, נרתע מייד בשמעו את התנאי, שעליו לשאת את רות המואבייה, ונראים דברי חז"ל שחששו נבע משום שלא היה מודע לפרשנות החדשה המתירה נישואין עם נשים מואביות.⁷

במדרג אפשרויות הכניסה של אישה זרה לכלל עם ישראל נמצאות בקטבים מנוגדים 'אשת יפת תואר' שנשבתה (דב' כא:י-יד) ורות המואבייה. מלכתחילה, רבים יותר סיכווייה של אשת יפת תואר להיכלל בישראל, כי השבויים בעולם העתיק היו רכושו הבלעדי של השובה, ובדרך כלל הפכו לעבדים. העבד הנוכרי, בניגוד לעבד העברי, נעשה חלק בלתי נפרד ממשק הבית של בן ישראל עד כדי כך, שהוא רשאי לאכול בקורבן הפסח עם בעליו,¹ ולאכול את קודש התרומה והחלה אם הוא במשק ביתו של כוהן.² במקרה של אשת יפת תואר, התורה מאפשרת לשובה להעלותה אף לדרגת אשתו, לאחר תהליך מסוים. כיוון ששביית שבויים אפשרית רק במלחמה נגד עמים רחוקים, ולא במלחמה נגד שבעת עמי כנען, שההוראה כלפיהם היא "לא תחיה כל נשמה" (דב' כ:טז), לא תהיה לשבוייה תמיכה חברתית להמשיך את נוהגי עבודת האילים שהביאה מבתה, וגדולים הסיכויים שבתוך זמן קצר תשתלב באווירת ביתה החדש.

הריחוק מסביבה תומכת הוא שמביא את יעקב לדרוש מעבדיו היטהרות דתית רק בשובו מחרן ולא לפני כן:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הֲסֵרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתִכְכֶם וְהִטְהַרוּ וְהַחֲלִיפוּ שְׂמֹלְתֵיכֶם. וְנִקְוָמָה וְנַעֲלֶה בַּיַּת אֶל וְאֶעֱשֶׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאֵל הָעֵנָה אֲתִי בַּיּוֹם צִרְתִּי וַיְהִי עִמָּדִי בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְתִּי. וַיִּתְּנוּ אֶל יַעֲקֹב אֶת כָּל אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאֲזִנֵיהֶם וַיִּטְמְנוּ אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֲלֵה אֲשֶׁר עִם שָׂכָם (בר' לה:ב-ד).

מעשה יעקב הוא תקדים לדרישה ההלכתית שכל עבד או שפחה נוכריים מחויבים לקבל על עצמם מצוות, ובעיקר איסור עבודה זרה.³ התלות

⁴ לדוגמה בבלי ברכות טז ע"ב: וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין; אמרו לו תלמידיו: למדתנו, רבנו, שאין מקבלין תנחומין על העבדים! אמר להם: אין טבי עבדו כשאר כל העבדים, כשר היה.

⁵ במסכת ראש השנה כו ע"ב ובמגילה יח ע"א מסופר על מקרים, שבהם למדו חכמים משמעות מושגים בעברית מפי האמה של רבי. ע"פ בבלי כתובות קד ע"א היא "ניצחה" את החכמים בזמן מותו של רבי.

⁶ רות רבה ד, א: "וְשִׁחְרִים" (דבה"א ח:ח) - זה בעז... "הוליד בְּשֵׁדָה מוֹאָב" (שם) - שהוליד מרות המואבייה... "חֹשִׁים" (שם) - אלא שחש כנמר, וביאר את ההלכה: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית... בימיו נתחדשה הלכה: עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

⁷ ר' שמאל בר נחמן אמר: אילם היה מדברי תורה. אמר: הראשונים לא מתו אלא על ידי שנטלו אותן, ואני הולך ליטלה? חס לי ליטלה, לית אנא מערבב זרעית, איני מערב פסולת בבני. ולא היה יודע שכבר

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר".

מאמר זה מוקדש לבתי האהובה מוריה. ימלא ה' משאלות ליבה לטובה במהרה.

¹ שמ' יב:מד: "וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְּנַת כֶּסֶף וּמִלְתָּה אֲתוּ אֶז יֹאכַל בּוֹ".

² ויק' כב:יא: "וְכֹהֵן כִּי יִקְּנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן כֶּסֶף הוּא יֹאכַל בּו וְיִלֵּיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְּלֶחְמוֹ".

³ מבבלי יבמות מח ע"ב עולה בבירור שצריך הסכמה מודעת של העבד לקיום מצוות, וכך פסק רמב"ם (משנה תורה, ספר קדושה, הלכות איסורי ביאה, פרק י"ג, הלכות ז-ח).

הַעֲמִירִים תִּלְקֹט וְלֹא תִכְלִימוּהָ. וְגַם שֶׁל תִּשְׁלַח לָהּ מִן הַצְּבָתִים וְעִזְבֹתֵם וְלִקְטָה וְלֹא תִגְעְרוּ בָהּ" (רות ב:טו-טז). לא בכדי התפעל ממנה בועז ושיבח אותה: "הַגִּד הַגִּד לִי כֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת חַמּוֹתַי אַחֲרֵי מוֹת אִישׁי וְתַעֲזָבִי אֲבִיךָ וְאֶרֶץ מוֹלְדֹתַי וְתִלְכִי אֶל עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תָמוּל שְׁלֹשׁוֹם" (שם:יא). נראה שהתנהגותה של רות כלפי חמותה מהווה הוכחה חיה לכך, שאין היא לוקה בפגם הכבוד של בני מואב "אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלַחֵם וּבַמֵּיִם בְּדֶרֶךְ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם" (דב' כג:ה), ועל כן היא ראויה לבוא בקהל ישראל.

מדרש חז"ל (בבלי סוטה כג ע"ב ועוד), שמציג את רות כבת בנו, או אף כבתו, של עגלון מלך מואב, נועד להדגיש את גדלות נפשה, מעבר למה שנרמז בכתובים. כאשר נעמי אומרת לשתי כלותיה: "לִכְנֶה שְׂבִינָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה... יִתֵּן ה' לְכֶם וּמִצְאֵן מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִשָּׁה" (רות א:ח-ט), משתמע מכך שיש לרות¹² בית הורים חם שיעטוף אותה באהבה, למרות התרחקותה ונישואיה לזר, ושמעמדה החברתי כה איתן, שלא תהיה לה כל בעיה להינשא שנית בתוך עמה. אך למרות ניסיונות השכנוע של נעמי,¹³ יורדת רות מרצונה ממעמד נוח ונישא זה.

הבדל משמעותי נוסף בין 'אשת יפת תואר' לרות הוא, שהשבוייה היפה אינה צריכה כמעט להתאמץ כדי לדבוק בעם ישראל. יופייה¹⁴ מבטיח לה כרטיס כניסה נוח מאוד, שכן הגברים החושקים בה יעשו הכול כדי להקל עליה את קשיי הקליטה. לעומת זאת, הכתוב עובר בשתיקה על מראה של רות, בניגוד למסופר על מספר לא מבוטל של נשים אחרות בצמתים מרכזיים בהיסטוריה של עם ישראל. כדרכם, חז"ל חשפו נקודה זו, כשהם הופכים את רות לאישה בת ארבעים,¹⁵ כדי לומר: כאשר החליטה רות לקשור את גורלה בעם ישראל, ובכך לדבוק בא-לוהיו, אכן לא היה כל מניע חומרי למעשיה. היא לא הייתה יכולה לצפות להקים בית בתוך העם הזר והעוין, כי לא עמדו לרשותה לא הון, לא יופי ולא נעורים, וכבר עברה את הגיל שבו ניתן ללדת בפעם הראשונה, כדברי רב חסדא: "ניסת פחותה מבת עשרים יולדת עד ששים, בת עשרים - יולדת עד

שנים רבות לאחר שלכאורה כבר נקבע שרות היא חלק מעם ישראל, עדיין היה מעמדה זה מוטל בספק. כך מפרשים חז"ל את התשובה לשאלתו של שאול על דוד הנלחם בגלית: "בֵּן מִי זֶה הַנַּעַר": "אמר לו דואג האדומי: עד שאתה משאל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו; מאי טעמא? דקאתי מרות המואביה".⁸ כלומר: עלייתו של דוד לשלטון לא הייתה בטוחה, לא רק מפני התנגדותו של שאול, אלא גם בשל ייחוסו המפוקפק, ורק כישרונו הצבאי המזהיר, שהוכח שוב ושוב, הביא להתקבלותו בעיני ישראל (שמו"ב ה:א-ג).

הקוטביות בין 'אשת יפת תואר' לבין רות קיימת גם בכיוון הפוך. אי אפשר להשוות כלל בין הנכונות הנפשית של רות להיות חלק מעם ישראל לבין הסכמתה של השבוייה לעשות זאת. המניע הבלעדי של השבוייה הוא ההכרח להיטיב את תנאי חייה, שהרי לעולם עדיף להיות גברת הבית מאשר שפחה בו. לכן פירשו חז"ל, שכל התיאור המפורט על הדרך שיש לנהוג בשבוייה בחודש הראשון לשבתה בבית השובה לא נועד ללמדה את דרכי עם ישראל, אלא להמאיס אותה בעיני השובה, כדי שלא ייקחנה לאישה בסופו של דבר.⁹ גם דרשותיהם על סמיכות הכתובים של דין 'אשת יפת תואר' לדיני בכור השנואה ודין 'בן סורר ומורה'¹⁰ מקדמות את הרעיון, שיש צורך להרתיע את הגבר מלשאת 'אשת יפת תואר', שהרי ודאי הוא שגירה לא נעשה מצידה בנפש חפצה, ולכן תהיה התוצאה ריב ומצה בבית,¹¹ והאווירה הקלוקלת תניב פרי באושים של ילדים בעייתיים. לעומת זאת, דבקותה של רות בחמותה ובעם חמותה פירושה היה לחיות כנוכרייה ענייה בתוך אוכלוסייה עוינת לעמה, ולהפוך לפושטת יד נוכרייה שמתפרנסת ומפרנסת את חמותה מחסדי זרים, דבר שכרוך בספיגת עלבונות, כפי שמשתמע מאזהרתו המפורשת של בועז לנערי: "גַּם בֵּין

נתחדשה הלכה: "עמוני" - ולא עמונית, "מואבי" - ולא מואבית (רות רבה ז, ז).

⁸ יבמות עו ע"ב - ע"ז ע"א. לפי התיאור שם היה אפילו צורך בהתערבות כוחנית כדי להכריע את הספק: "וְעַמְשָׂא בֶן אִישׁ וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַיִל בַּת נָחֵשׁ" (שמו"ב יז:כה), וכתב 'יתר הישמעאלי' (דבה"א ב:ז)?! אמר רבא: מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב; כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי: 'עמוני' - ולא עמונית, 'מואבי' - ולא מואבית".

⁹ ספרי דברים פסקה רג: "וְיִשְׁבֶּה בְּבֵיתְךָ" (דב' כא:ג) - בבית שמשמש בו; נתקל בה ונכנס, נתקל בה ויצא, דומה לקרויה (=לדלעת) ורואה בניולה... וכל כך למה? שתהא בת ישראל שמחה וזו בוכה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת.

¹⁰ ספרי דברים פסקה ריד-רטו; ובפסקה ריח נאמר: אביו של זה חשק יפת תואר, והכניס שטן לתוך ביתו, ונעשה בנו סורר ומורה, וסופו להמיתו מיתה משונה. כיוון דומה יש בדברים רבה ו, ד.

¹¹ הרב משה אלשיך בפירושו לדברים כא:יב נותן תיאור ציורי מפורט מאד על המהומה שמעוררת נוכחותה של אשת יפת תואר בתוך ביתו של השובה.

¹² וגם לערפה. וזהו הבסיס למדרש שאף היא בת עגלון מלך מואב.

¹³ חז"ל הוסיפו, שנעמי מתארת לרות גם את הקושי לנהל אורח חיים יהודי, אך דבר לא הרתיע אותה (יבמות מז ע"ב).

¹⁴ או עצם החשק בה, כפי שנאמר בפסוק וכפי שפורט בפרשנות.

¹⁵ רות רבה ו, ב: "ריש לקיש אמר: רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה כיון שנשאת למחלון, וכיון שהתפלל עליה אותו צדיק נפקדה, שנאמר: 'וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לְה' בְּפִתִּי'" (רות ג:י).

ארבעים, בת ארבעים - שוב אינה יולדת".¹⁶
במיוחד נכון הדבר לגבי רות, שכן עשר שנות
נישואיה למחלון הוכיחו את עקרותה, ומי יהיה
מעוניין באישה זרה שאפילו אין לצפות ממנה
לצאצאים?

על הדבקות חסרת הפניות בעם ישראל
ובא-לוהיו זכתה רות שנתקיימה בה ברכתו של
בועז: "יְשָׁלֵם ה' פְּעֻלָּךְ וְתִהְיֶי מְשֻׁכְּרֶתָּה שְׁלָמָה מֵעַם
ה' אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסֹּת תַּחַת כְּנָפָיו",
ומשכורתה הייתה שהפכה מנוכרייה בזויה ועקרה
לאימה של מלכות.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת
בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹⁶ בבלי בבא בתרא קיט ע"ב.